

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 34(091)+347.44

О. О. ГАЙДУЛІН,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного та європейського права

Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ЗМІНА ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ЯК РУШІЙНА СИЛА ДОКТРИНИ ПРАВА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Розглянуто різні інтерпретаційні стратегії в історії римського права. Дослідження базується на аналізі першоджерел і головним чином Дигест Юстиніана. За результатами історичного аналізу з'ясовано, що розвиток доктрини права прямо залежить від зміни основних способів інтерпретації.

Ключові слова: тлумачення права, тлумачення контрактів, доктрина права, римське право.

Тлумачення права, що зазвичай актуалізується в процесі правозастосування, достатньо точно описується через епістемологічне поняття *конфлікт інтерпретацій* (англ. *conflict of interpretations*, франц. *conflit des interprétations*), яке ввів у науковий лексикон відомий французький філософ П. Рікер. Подібний «конфлікт герменевтик, що суперничають між собою» [1, с. 53] найбільш рельєфно реалізується в процесі правового тлумачення, що закладено в суперечливості самої комунікативно-модальної природи юридичних текстів, які зазвичай функціонують в умовах зіткнення інтересів протилежних сторін [2, с. 80–88].

Усе це змушує звернутися до таких «міждисциплінарних» понять, як інтерпретаційна стратегія або стратегії інтерпретації [3, с. 39]. Останнім часом це поняття активно вживається у зв'язку з осмисленням так званих PR-стратегій у теорії менеджменту [4, с. 64].

З огляду на достатню розробленість герменевтичної методології, що нині застосовується на стику різних галузей знань, убачається доцільним використати її категоріальний апарат для з'ясування когнітивно-правових процесів, що входять до предметної галузі не тільки філософії і теорії права, а й цивілістичної романистики. Проте це продиктовано не лише міркуваннями методологічного експериментування.

Г. В. Ф. Гегель для розуміння своєї праці «Філософія права» (*Grundlinien der Philosophie des Rechts*) оцінював як ключову власну максиму: «Was vernünftig ist, das ist Wirklich; und

was wirklich ist, das ist vernünftig – Що розумне, те дійсне, і що дійсне, те розумне» [5, с. 47]. Як це не парадоксально, однак з огляду на численні публікації в періодиці складається враження, що сучасна законодавча практика в Україні наполегливо спростовує цю закономірність гегелівської діалектики [6; 7; 8].

Ураховуючи певну циклічність історичного процесу ми вбачаємо за доцільне обрати за мету даної статті висвітлення та осмислення окремих фактів, коли зміна інтерпретаційних стратегій у Стародавньому Римі призвела до еволюції доктрини римського приватного права.

Особлива значущість теми дослідження полягає ще й у тому, що доктрина права в Стародавньому Римі ще з архаїчних (царських) часів була майже офіційним джерелом права. Показово, що саме титул III книги першої Дигест Юстиніана, у якому розглянуто проблеми джерел римського права, є одним із найбільш насичених інтенціями про правове тлумачення [9].

Відомий римський юрист Папініан прямо вказує, що одним із джерел цивільного права (*ius civile*) були *думки мудреців (auctoritate prudentium)* (Pap. D.1.1.7). Однак не можна цілковито погодитися з інтерпретаціями цього джерела, які належать Л. Л. Кофанову [10, с. 84–87] та І. С. Перетерському [11, с. 158], саме як відповідної думки (рос. мненія). Значеннєвий зміст цього поняття не зводиться лише до *auctoritate*. Різні відтінки його семантики в латинській мові репрезентуються справжнім термінологічним розмаїттям. До цієї понятійної

множини належить не тільки *opinio*, що найчастіше вживається для позначення «думки з юридичних питань», а й такі слова, як *sententia, mens, arbitratus, arbitrium, existimatio, expressio, fama, scriptura, cogitatio, aestimatio* тощо. І тільки *auctoritas* відображає владно-вольові аспекти думки (приміром так, як це демонструє термін *senatus auctoritas*). Тому Ф. М. Дидинський має рацію, коли трактує *auctoritatas* передусім як гідність, а *auctoritate prudentium* – саме як науковий авторитет [12]. У зв'язку з цим варто згадати вислів римського юриста Помпонія «*interpretatio desideraret prudentium auctoritatem*», котрий, на нашу думку, варто перекласти як «інтерпретація потребує авторитету знавців (прudentів)» (Pomp. D.1.2.2.5) [10, с. 90–91].

Отже, справжній сенс цього джерела римського цивільного права більше корелює з такими трактуваннями, як «наполеглива наукова порада», «авторитетне зволення науковців» або просто «науковий авторитет». Проте адекватний переклад *auctoritate prudentium* сучасною юридичною мовою здається більш простим, а саме: *доктрина права, правова доктрина* або *правове вчення*. До змісту цих понять зазвичай відносять праці найбільш авторитетних вчених-юристів. Варто порівняти офіційний переклад з англійської мови російською відповідного місця пункту d ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН (Statute of the International Court of Justice), де *вчення (teachings)* трактується саме як *доктрина: The teachings of the most highly qualified publicists* було перекладено як «доктрини наиболее квалифицированных специалистов по публичному праву» [13; 14].

У зв'язку з цим виникає питання: наскільки історично вірогідно пов'язувати термін *doctrina* з інтерпретаційною діяльністю римських жерців та юристів? Ф. М. Дидинський дає позитивну відповідь і робить це з посиланням на відповідні фрагменти Дигест, де згадується даний термін та спільнокореневі з ним слова [12]. Саме на це націлює і великий німецький цивіліст-романіст Ф. К. фон Савіньї, який був переконаний, що *interpretatio* у римлян означало «не тільки тлумачення, але і вчення в цілому, передання», тобто все те, що він в іншому контексті називав «науковим правом» [15, с. 437].

Водночас заслуговує на увагу і позиція істориків філософії, які тлумачать доктрину як поняття, що позначає «авторитетне вчення», й у цьому значенні трактують це поняття як таке, що має суто християнське походження. Так, вважається, що в Середньовіччі, коли цей термін отримав найбільше поширення, він позна-

чав саме релігійне вчення, яке засноване на священному тексті та авторитеті отців Церкви і стосується суті віровчення [16; 17].

Отже, для розуміння сучасного поняття доктрини потрібно переважно враховувати зміст суміжних римсько-правових понять і передусім такого, як *prudentia*. У латинській мові це слово має декілька значень: 1) знання, передбачення; 2) розум; 3) наука (у юридичному контексті – правознавство) [12]. Російські перекладачі, які підготували двомовне видання Дигест Юстиніана, мали рацію, коли утрималися від перекладу слова *prudens* у значенні *науковець* або *вчений*. Це дійсно виглядало б явним анахронізмом. Однак недоречним видається і переклад *prudens* як *мудрець*, що зустрічається наскрізь по всьому тексту згаданого видання [9].

На нашу думку, *prudens*, у його найбільш загальному значенні – це передусім знавець, який може бути і жерцем, і юристом, або творець (автор) певної доктрини-вчення, що може мати як релігійний, так і світський характер. Коли в певному контексті *prudens* вживається в одному ряду з *pontifex*, це значить, що дані поняття протиставляються, і тоді *prudens* набуває значення світського знавця, протонауковця, як у романістичній традиції при порівнянні тлумачення жерців-понтіфіків (*interpretatio pontificium*) і тлумачення юристів-прudentів (*interpretatio prudentium*). Якщо в тексті відсутнє таке термінологічне протиставлення, але існує необхідність звузити зміст *prudens* і позбавити його релігійної складової, то доречне використання терміна *iurisprudens*.

Таким чином, *auctoritate prudentium* – *авторитет знавців* або *доктрина права* визнавалися джерелом римського права з архаїчних часів, коли *interpretatio prudentium* (інтерпретація знавців) ще не означало нічого іншого, ніж *interpretatio pontificium* (інтерпретація понтифіків). За свідченням Помпонія, знання всіх джерел римського цивільного права, а також укладених на їх основі позовів (*legis actiones*) та вміння їх тлумачити майже сто років «були в руках колегії понтифіків». Саме ця колегія встановлювала щороку, хто з середовища цих жерців буде керувати приватними юридичними справами (Pomp. D.1.2.2.6) [10, с. 90–91].

Узагальнюючи численні свідчення першоджерел про особливості функціонування первісної історичної форми римсько-правової доктрини, якою виступало вчення понтифіків, звернімо особливу увагу на те, як відповідні інтерпретаційні процедури вплинули на виникнення, розвиток та зміну цієї парадигми

правового мислення. Серед таких свідчень особливо виділяються наступні фрагменти Дигест Юстиніана, авторство яких належить Помпонію (Pomp. D.1.2.2.4; Pomp. D.1.2.2.5; Pomp. D.1.2.2.7) [10, с. 108–109].

В умовах панування багатозначної, усно-вербальної форми римсько-правової культури формується стратегія релігійно-обрядової інтерпретації законів та договорів, зорієнтованої не на з'ясування справжньої волі законодавця або сторін контрактних зобов'язань, а на виявлення тотально визначальної божественної волі (*fas*). Так, римський юрист Марціан, посиляючись на оратора Демосфена, наводить визначення закону як винахідливої думки та дару богів (Marc. D.1.3.2) [10, с. 108–109]. Саме воля богів, на думку стародавніх римлян, спричиняла всі без винятку прояви людського волевиявлення, ретельно контролювала і надійно захищала їх. І закони, і контракти розумілися як відповідні «додаткові угоди» до «генерального контракту» давньоримської громади з богами. Тому головний предмет такого тлумачення становили різноманітні сакральні знаки божественного волевиявлення, що «спостерігалися» жерцями під час всіляких жертвоприношень, гадань, сновидінь, релігійних свят, відправлення численних обрядів тощо.

Однак монополія жерців на правове тлумачення, яке мало таємний та непередбачуваний характер і ґрунтувалося на ірреалістичних візіях, фантазмах та інтуїціях, дедалі більше суперечила вимогам точних визначень та розрахунків, що висувалися самою природою договірної товарно-грошового обміну. Даний конфлікт гранично загострився в умовах суцільної комерціалізації тогочасного давньоримського господарства.

Цю приречену «інтерпретаційну стратегію» не змогли врятувати окремі нововведення: ані практика усного допиту свідків, що передбачала суворе тлумачення клятвених промов, ані парні й водночас однозначні торгові знаки-пам'ятки (грец. *symbolon*; ст.-слов. *нос*). Це лише «технологічно» підготувало появу нового типу більш точної правової інтерпретації, яка стала можливою тільки з набуттям римським судочинством переважно світського характеру, що супроводжувалося появою альтернативних жерцям інтерпретаторів – особливої категорії античних юристів – юриспрудентів.

Невизначений, але досить тривалий період паралельного існування цих двох видів правового тлумачення згодом завершується тим, що *interpretatio prudentium* витісняє *interpretatio*

pontificium із царини цивільного права (*ius civilis*) виключно до сфери божого права (*ius divinum*).

Із поширенням у давньоримському суспільстві (передусім серед широких верств населення) писемності, що спричинило формування нового типу культури – письмово-літеральної, розвиваються й відповідні форми юридичної культури – писане законодавство та текстуально-документоване оформлення правочинів. На цьому тлі виникає стратегія текстуального або граматичного тлумачення законів та правочинів. Звернення до букви юридичного тексту як загальновизнаного та прозорого критерію його автентичності було революційним стрибком у досягненні надійності інтерпретаційних технологій подібно до того, як у сучасну епоху фантастично зріс рівень доступності до необхідної інформації з появою електронних мереж, баз даних та баз знань. Саме цим пояснюється те, що сувора інтерпретація або буквально тлумачення правових актів у цю епоху стає загально-визнаним і максимально наближає такий спосіб доктринальної інтерпретації до нормативного.

Головною постаттю правового тлумачення постає лінгвістично обізнаний юрист – ритор. Приміром, Помпоній високо оцінює внесок у розвиток римського права такого «мудрого викладача» як Секст Елій. Він порівнює книгу Елія з «коліскою права» (*cunabula iuris continent*). Називалася ця праця *Commentaria tripartita*, або *tripertita*, тому, що в ній до Законів XII таблиць були додані їх тлумачення (*interpretatio*) та сформульовані легісакційні позови (*subtexitur legis actio*) (Pomp. D.1.2.2.38) [10, с. 100–101]. Першим розпочав публічно давати юридичні консультації глава школи сабініанців, вершник Мазурій Сабін. Це право тлумачення (*ius respondendi*) він отримав від імператора Тіберія Клавдія Нерона 42 рік до н. е. – 37 рік н. е.), який, до речі, з 15 р. н. е. обіймав пост Великого понтифіка (Pomp. D.1.2.2.48) [10, с. 106–107].

Основними об'єктами тлумачення були як писані закони, так і неписані звичаї. У зв'язку з цим показовим є оціночне судження Помпонія, який стверджував: «...право не може зберігатися, якщо немає знавця права, через якого воно може постійно покращуватися» (Pomp. D.1.2.2.13) [10, с. 90–91]. Навіть зміст самого закону стародавні римляни не розуміли окремо від коментарів до них, які Папініан називав «настановою людей, котрі є знавцями» (*virorum prudentium consultum*) (Pap. D.1.3.1) [10, с. 106–107].

Слід ураховувати, що принципів розбіжностей у технологіях інтерпретації тексту нор-

мативного акта та контракту не існувало, бо літеральний контракт визнавався особливим видом закону – *leges privata*. Авторитетні коментування законів юристами та переважно письмове тлумачення ними усних звичаїв створило значний масив доктринальних норм (*auctoritate prudentium*), які є важливим джерелом римського цивільного права.

Однак на зламі епох (починаючи з II ст. до н. е., а найбільш гостро – наприкінці I ст. до н. е. та на початку I ст. н. е.), в умовах некерованого «перегріву» ринкової економіки Риму, майже вибухового її розростання до пан-європейських, імперських масштабів, до непристойності оголилася нездатність існуючого права протистояти масовим зловживанням, до яких починають вдаватися учасники тогочасного комерційного обороту.

Монологічність та ригоризм буквального граматичного тлумачення, які в умовах відносної етнокультурної однорідності раннього республіканського періоду римської історії виступали як значні переваги юридичної техніки, в новому космополітизованому суспільстві перетворилися на чинники, що вже сприяли зловживанню правом. Не дивно, що стрімко зростає попит на професійних знавців права, які спеціалізуються на розробленні та застосуванні нових, переважно риторичних прийомів обману, хитрого тлумачення права (*callida iuris interpretatio*). Ситуацію не рятувало розширення кола інтерпретаторів-перекладачів та інших експертів з мовних питань та діловодства, які починають супроводжувати судовий процес. Тенденцію зростання кількості явно несправедливих судових рішень не могло переломити й запровадження логічного способу тлумачення, бо на тлі формальної аристотелівської логіки сформувалося спекулятивне мистецтво софістики, що успішно «імпортувалося» з еллінського світу.

Проблема отримала своє вирішення тільки при принциповій зміні інтерпретаційної стратегії, коли в процесі юридичного тлумачення стали чітко розмежовуватися інститути інтерпретації права (*interpretatio iuris*) та інтерпретації факту (*facti interpretatio*).

Тому саме в цей час виникає новий інститут тлумачення. Так, за нових історичних умов, якщо з'являлися певні непорозуміння в процесі правозастосування, законодавець міг у наступному акті (*declaratoria*) дати пояснення щодо задуму свого попереднього акта або його окремих складових. Сучасною мовою це можна назвати аутентичним тлумаченням, яке в

Стародавньому Римі називалося *роз'яснювальною інтерпретацією* (*interpretatio declarativa*). Найбільш суттєвим для такого тлумачення було те, що замість суворого або буквального тлумачення (*interpretatio stricta* або *interpretatio ad verbum*) визнавалося більш адекватним звернення до самого творця права з метою безпосереднього з'ясування його справжньої волі. Саме ця зміна інтерпретаційних настанов знайшла своє відбиття в відомій максимі Цельса «Знати закони – значить сприймати не їх слова, а їх зміст і значення» (Cels. D.1.3.17) [10, с. 110–111].

Найбільш істотні зміни відбулися в технологіях тлумачення контрактів, які починають розроблятися в межах новоствореного інституту *facti interpretatio*. Виникають принципово нові правила *benigna interpretatio* (доброзичливе тлумачення), де реалізовувався підхід в інтерпретації *ad hominem* (приспосовуючи до людини), та *bonae fidei interpretatio* (тлумачення по добрій совісті), в основу якого був покладений принцип добросовісності (*bona fides*). Головним інтерпретаційним критерієм уже визнавалася не спільна думка експертів (*communis doctorum opinio*), а звичайний здоровий глузд (*sensus communis*) сторін майнових зобов'язань.

Таким чином, з огляду на заявлену (оглядово-ретроспективну) мету публікації та на основі аналізу історичного, лінгвістичного і суто правового матеріалу можна генерувати принаймні три загальних висновки.

По-перше, різноманітні сентенції римських юристів з приводу приватноправової інтерпретації зафіксовані в першоджерелах так, що виглядають, на перший погляд, вкрай суперечливими і тому такими, що не мають загального сенсу. Керуючись конкретно-історичним підходом та враховуючи соціокультурні чинники, які впливали на інтерпретаційну практику в ту чи іншу епоху історії Давнього Риму, ми можемо відслідкувати певну тенденцію розвитку технологій правового тлумачення. Таким чином, наведені історичні факти струнко шикуються в таку послідовну лінію змін «інтерпретаційних стратегій»: від 1) релігійно-обрядової стратегії тлумачень-вгадувань божественної волі жерцями-понтифіками (*interpretatio pontificium*) до 2) буквально-текстуального тлумачення волі нормотворців світськими юристами (*interpretatio prudentium*) і далі до 3) розширено-контекстуального тлумачення об'єктивованого сенсу юридичного тексту на основі здорового глузду всіма учасниками судового процесу (*bonae fidei interpretatio*).

По-друге, множина розглянутих історичних фактів (особливо щодо передумов третього етапу змін «інтерпретаційних стратегій») вражає схожістю з нашим сьогоденням. Це стосується передусім некерованої стихії зловживань правом (об'єктивним – буквою закону і суб'єктивним – формою волевиявлення), яка виникає в умовах лібералізації ринку і деформує сталий правовий простір, руйнує віру в справедливість права. Цьому значно сприяють лавиноподібне зростання кількісної маси «вульгаризованих» і утилізованих під різні приватні інтереси законодавчих актів, а значною мірою й невмирущі «архаїзми» юридичної техніки, на зразок літерального тлумачення правочинів (ст. 213 Цивільного кодексу України).

По-третє (і головне), як свідчить історія Давнього Риму, модернізація доктрини права передусім обумовлюється не витонченими теоретичними вишукуваннями, а кардинальними змінами в самій практиці правового тлумачення, що сво-

єю чергою супроводжується загальними соціокультурними зрушеннями на олімпі панівних у суспільстві інтерпретаційних стратегій.

Серед таких стратегічних тенденцій у сучасному відкритому та наскрізь інформатизованому світі виділяються наступні: а) витіснення текстуального підходу до тлумачення контекстуальним; б) заміна монологічного стилю дискурсу (у тому числі й правового) на діалогічний; в) зміна головних орієнтирів взаєморозуміння з абстрактних загальних понять-абсолютів на принципи загальнолюдського здорового глузду, які виявляються більш придатними в конкретних ситуаціях міжкультурної, міжкорпоративної та міжособової взаємодії. Подальше дослідження «рецепції» цих трендів у правову систему України виходить за межі теми, заявленої в її історико-правовому контексті, і тому порушені питання пропонуються для обговорення на сторінках наступних номерів даного видання.

Список використаної літератури

1. Рикер П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / Поль Рикёр ; пер. с фр. и вступ. ст. И. Вдовиной. – М. : КАНОН-пресс-Ц ; Кучково поле, 2002. – 624 с.
2. Голев Н. Д. Амфиболическое (вариативно-интерпретационное) функционирование текста / Н. Д. Голев, Л. Г. Ким // Филологические науки. – 2007. – № 4. – С. 80–88.
3. Ким Л. Г. Вариативно-интерпретационное функционирование текста: теоретико-экспериментальное исследование : автореф. дис. ... д-ра филол. наук / Ким Лидия Густовна. – Кемерово, 2010. – 50 с.
4. Китчен Ф. Паблик рилейшнз: принципы и практика : учеб. пособие для вузов / Филип Дж. Китчен ; пер. с англ. под ред. Б. Л. Еремина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 454 с.
5. Hegel G. W. F. Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse [Електронний ресурс] / Georg Wilhelm Friedrich Hegel // Werke. Band 8. – 1979. – Режим доступу: <http://www.zeno.org/nid/20009179445>.
6. Шапаренко С. О. Законопроект про полювання на територіях ПЗФ: нісенітниця та нісенітниця / С. О. Шапаренко // БАЙБАК. Екологічна група «Печеніги». – 2011. – 16 трав. – № 592.
7. Гетманцев Д. Топ-10 ляпів Податкового кодексу / Данило Гетманцев // Дзеркало тижня. – 2011. – 14 січ. – № 1.
8. Єфименко А. Господарський кодекс – портрет без ретуші / Анатолій Єфименко // Юридична Газета. – 2003. – № 10 (10). – 25 листоп.
9. Дигесты Юстиниана. Т. 1 / пер. с лат. ; отв. ред. Л. Л. Кофанов. – М. : Статут, 2002. – 584 с.
10. Памятники римского права. Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М. : Зерцало, 1997. – 608 с.
11. Дыдынский Ф. М. Латинско-русский словарь к источникам римского права [Электронный ресурс] / Федор Максимилианович Дыдынский. – 2-е изд., испр. и доп. – Варшава : Тип. К. Ковалевского, 1896. – 474 с. – (Библиотека экономики). – Режим доступа: http://elibec.ru/mrase/dydynskij_f_m_latinsko-russkij_slovar'_k_istochnikam_rimskogo_prava_-_43.html.
12. Устав Организации Объединенных Наций и Статут Международного Суда / Орг. Объед. Наций, Департамент обществ. информ. – Нью-Йорк : ООН, 1998. – 104 с.
13. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice / United Nations, Dept. of Public Information. – DPI/511 reprint-October 1997-75M ; GE.98-04336 reprinted-December 1998. – New York : UN, 1998. – 105 p.
14. Савиньи Ф. К. фон. Система современного римского права : в 8 т. Т. 1 / Фридрих Карл фон Савиньи ; пер. с нем. Г. Жигулина ; под ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. – М. : Статут, 2011. – 510 с.
15. Пивоваров Д. В. Доктрина / Даниил Валентинович Пивоваров // Современный философский словарь. – М. ; Бишкек ; Екатеринбург : Одиссей, 1996. – 608 с.
16. Неретина С. С. Латинский словарь средневековых философских терминов [Электронный ресурс] / С. С. Неретина. – Режим доступа: <http://terme.ru/dictionary/525>.

Надійшла до редколегії 19.04.2013

ГАЙДУЛИН А. А. ИЗМЕНЕНИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИОННЫХ СТРАТЕГИЙ КАК ДВИЖУЩАЯ СИЛА ДОКТРИНЫ ПРАВА: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Рассмотрены различные интерпретационные стратегии в истории римского права. Исследование базируется на анализе первоисточников и главным образом Дигест Юстиниана. По результатам исторического анализа выяснено, что развитие доктрины права прямо зависит от изменения основных способов интерпретации.

Ключевые слова: толкование права, толкование контрактов, доктрина права, римское право, интерпретация.

GAIDULIN O. CHANGE IN INTERPRETATIVE STRATEGIES AS A DRIVING FORCE OF THE DOCTRINE OF LAW: PAST AND PRESENT

The article deals with various strategies of interpretation in the history of Roman law. The study is based on an analysis of original sources and mainly Digests of Justinian. According to the results of historical analysis it is found that the development of the doctrine of law is directly correlates with changes in the basic methods of interpretation.

Keywords: interpretation of law, contracts interpretation, legal doctrine, Roman law, interpretation.

УДК 342.7:327(477)

Т. М. ЗАВОРОТЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління
юридичного факультету

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара,

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Проаналізовано можливість вирішення проблеми влади в Україні в рамках юридичної науки. Доведено, що «загальнолюдська культура» є однаковою для всіх народів. Досліджено питання реалізації політичних прав і свобод громадян.

Ключові слова: демократичні цінності, загальнолюдська культура, легальна мотивація політичних дій, природно-правові принципи, форми реалізації політичних прав.

Католицька теологія з часів схоластів зрілого середньовіччя неухильно вчила, що «закон справедливості», він же «природний закон», описаний ще Аристотелем і стоїками, – це необхідний за умовами грішного світу земний образ вищого внутрішнього «центру любові». Без договору, без контракту, санкціонованого Богом, неможливо захистити занепалого індивіда від чужої і власної гріховності. Така властивість католицизму, неодноразово згадувана в російській полемічній літературі, іменується юридичним духом. Проблема полягає в розкритті основних методологічних засад механізму реалізації політичних прав людини й громадянина.

Дослідженню даної проблеми приділяли увагу такі російські та українські вчені-конституціоналісти, як Ю. Барабаш, В. Букач, А. Головітківа, Л. Грудцина, І. Дробуш, В. Каленський, В. Колісник, О. Лукашова, А. Олійник, В. Погорілко, О. Пушкіна тощо.

Метою даної статті є дослідження проблеми реалізації політичних прав і свобод людини й громадянина та висвітлення питань реалізації конституційних політичних прав і свобод із застосуванням таких понять, як володіння, користування, здійснення і реалізація основних прав і свобод громадян.

Зазначена мета передбачає вирішення таких завдань: а) проаналізувати інститут основних прав і свобод стосовно «західної» духовної традиції; б) дослідити проблему реалізації політичних прав і свобод враховуючи осмислення суперечностей, які містяться в основі даної проблеми; в) сформулювати висновки щодо реалізації цих суб'єктивних прав на практиці.

Суб'єкти волі повинні бути розведені в моральному просторі, де їх відносини регулюються двоєдиною нормою чемності та контракту.

На нашу думку, немає підстав сумніватися в органічності інституту основних прав і свобод